

Клъстерни инициативи за насърчаване развитието на рекреативните, спа и уелнес услуги

Магдалена Парчева

Abstract: The spa and wellness industry stands out as a sphere with a sustainable growth potential. The healthy life style industry in Bulgaria is one of the topical spheres of intelligent specialization. From the integrated spatial planning point of view, the cluster approach development of the spa and wellness tourism is considered. The report analyzes the spa and wellness industry and the concept of cluster initiative, the different practices are well examined and recommendations are formulated for stimulation of the recreation, spa and wellness.

Key words: cluster initiative, cluster, spa and wellness industry, best practice, intelligent specialization.

ВЪВЕДЕНИЕ

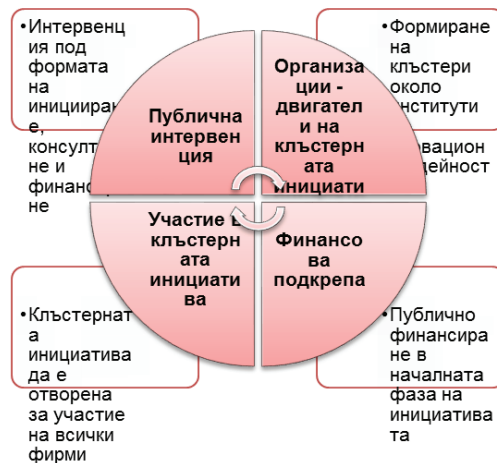
В съвременни условия се наблюдават симптоми на съществуване на предприемачески прозорец „промени в ценностите и възприятията“ по посока стремеж към здравословен начин на живот и поддържане на добро физическо, психическо и емоционално състояние. Това променя стила на живот на все по-голям кръг от хора и е двигател на бързото развитие на спа и уелнес индустрията в глобален мащаб. България притежава значим потенциал за развитие на рекреативните, спа и уелнес услуги. Развитието на индустрия за здравословен начин на живот е една от тематичните области на интелигентна специализация на страната [2]. Спа и уелнес сферата е приоритет в Националната концепция за пространствено развитие 2013 – 2025 г. От гледна точка на интегрираното пространствено планиране на национално ниво се обмисля възприемане на *клъстерен подход* за развитие на спа и уелнес туризма. Разглежда се възможността за обособяване на клъстер „*балнеология и спа*“ в центрове като Кюстендил, Велинград, Вършец, Девин, Павел Баня, гр. Баня, община Баните, Горна Баня, Овча купел, Банкя, Нареченски бани, Бургаски, Сливенски, Старозагорски и Хасковски минерални бани [3]. С финансовата подкрепа на оперативна програма „Конкурентоспособност на българската икономика“ 2007 -2013 г. са обособени клъстери в областта, чиято дейност е в процес на доразвитие и разширяване. В този смисъл проблематиката за приложение на клъстерен подход за развитие на спа и уелнес индустрия в страната придобива особена актуалност. *Предмет на доклада* е изследването и анализът на клъстерните инициативи като възможност за развитие на рекреативните, спа и уелнес услуги. *Основни цели на доклада* са: (1) анализ на концепцията за клъстерните инициативи като подход за регионално и местно развитие; (2) открояване на спа и уелнес индустрията като сфера с потенциал за устойчив растеж; (3) проучване на добри практики за клъстерни инициативи в спа и уелнес индустрията; (4) формулиране на изводи и препоръки за приложението на клъстерните инициативи като възможност за насърчаване развитието на рекреативните, спа и уелнес услуги.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В свое изследване Soelvell, Lindqvist, Ketels определят клъстерните инициативи като организирани усилия за повишаване на конкурентоспособността на клъстерите в рамките на един регион. В този вид активност се ангажират фирми, организации от публичния сектор, университети и изследователски институти [13].

Клъстерните инициативи са организирани регионални секторни мрежи между икономически партньори, насочени към насърчаване на иновациите и конкурентоспособността в международен план. Те са инструмент на регионалната политика [7]. Следва да се прави разлика между клъстери и клъстерни инициативи. Клъстерите са съставени от икономически партньори, които са взаимнообвързани в процеса на съз-

даване на стойност и които оперират в рамките на един регион. Кооперирането в рамките на клъстера може да е с вертикален или хоризонтален характер. Porter изследва клъстерите като формирания, които се състоят от географски близко разположени, взаимнообвързани фирми, ангажирани в подобни или допълващи се дейности и асоциираните с тях представители на държавните, научно-изследователските и финансовите институции и организации, изпълняващи посредническа роля [12]. Клъстерните инициативи са специфичен подход за регионално развитие, въз основа на който се получава фокус върху определени браншове, създава се дългосрочна визия и план за регионално и местно развитие. Чрез клъстерната концепция се интегрират публични политики в три направления: (а) политики за икономическо развитие; (б) политики за привличане на чуждестранни инвестиции; (в) иновационна политика. Soelvell, Lindqvist, Ketels разкриват някои от водещите цели за инициране и реализация на клъстерни инициативи: (а) сформирание и насърчаване функционирането на мрежи от разнообразен характер; (б) стимулиране на иновациите и новите технологии; (в) насърчаване на експанзията на фирмите от клъстера; (г) привличане на нови фирми и експерти към региона; (д) създаване на бранд на региона; (е) осигуряване на подкрепа за бизнеса; (ж) анализ на тенденции; (з) стимулиране на експорта; (и) насърчаване на сформиранието на рискови предприятия [13]. От позициите на регионалното икономическо и иновационно развитие могат да се открият следните четири предпоставки за успех на клъстерните инициативи (фиг. 1.).

Фигура 1. Предпоставки за успех при реализация на клъстерни инициативи [7]

Паралелно с така откритите предпоставки, успешното функциониране на клъстерните инициативи е свързано с установяване на култура на доверие, споделяне и обмен на знание, обща визия, спазването на етични паравила, правно уреждане на въпросите, свързани с интелектуалната собственост на иновативните решения, създадени в партньорство.

На съвременния етап бързо развиваща се сфера в икономиката е спа и уелнес индустрията. В понятието „уелнес“ се включват нагласите и поведението към превенция на заболяванията, подобряване на здравословното състояние, качеството на живот по посока на постигане на оптимални нива на благосъстояние. В контекста на уелнеса се цели постигане на добро здраве в шест аспекта: физически, умствен, духовен, емоционален, екологичен и социален. Предвид бързото развитие на уелнес сферата Global Wellness Institute и Stanford Research Institute разработват *методоло-*

гия за определяне на обхвата на уелнес икономиката и за измерване на темповете на нейния растеж. В съответствие с тази методическа схема уелнес индустрията обхваща сегментите: (1) спа индустрия; (2) спа и уелнес туризъм; (3) стопанска, здравна и социална дейност, която се развива около термални и минерални извори; (4) здравословно хранене; (5) фитнес; (6) красота и anti-aging; (7) алтернативна медицина; (8) превантивна медицина; (9) недвижими имоти и уелнес; (10) уелнес на работното място. Трите най-големи области в рамките на уелнес икономиката са: спа индустрия, спа и уелнес туризъм и стопански, здравни и социални услуги, осъществявани в центрове в близост до термални и минерални извори. По данни на Global Spa and Wellness Economy Monitor' 2014 СГА индустрията (услуги и терапии, основани на използването на вода) в световен мащаб бележи средногодишен ръст на приходите в размер на 7,7% за периода 2007 - 2013 г. [9]. Наблюдава се тенденция на устойчив растеж на спа и уелнес туризма като прогнозата е за 9% средногодишен ръст до 2017 г. [8]. Значима област в уелнес икономиката формират услугите и терапията, осъществявани в центрове, изградени в близост до термални и минерални извори. Броят на центрове за минерални и термални бани, лечение, социализация и възстановяване възлиза на 26 000 центъра, функциониращи в 103 държави [9]. Различните спа и уелнес сегменти внасят специфики в проявлението на предприемаческа активност, характерни за съответната уелнес сфера [5].

България притежава значим потенциал за развитие на рекреативните, спа и уелнес услуги. В страната са проучени над 550 находища с 1 600 извора като преобладават слабо минерализираните води. Разнообразието на билки и растения благоприятства развитието на арома- и фитотерапията. Страната е привлекателна с традиционните си хранителни продукти (кисело мляко, мед, сирене), допринасящи за поддържане на здравето. В България функционират 48 климатични планински курорта, 15 климатични морски курорта и 38 балнеолечебни курорта [4]. По данни на Министерството на туризма през 2013 г. броят на чуждестранните туристи, пътуващи и пребиваващи с цел здравен, спа и уелнес туризъм възлиза на 2 000, а през 2014 г. спа и уелнес е мотив за туризъм за 28 хиляди туристи [1]. Разработена е проекто-наредба за условията и реда за сертифициране на „балнеолечебен (медикъл спа) център“, „спа център“, „уелнес център“ и „таласотерапевтичен център“ [6]. Университети в страната подготвят специализирани кадри в областта. Ангажимент за развитие на рекреацията, спа и уелнеса проявяват функциониращите в сферата браншови организации. Тези данни разкриват потенциал в рекреативните, спа и уелнес услуги.

За целите на настоящото изследване е проведено проучване на *добри практики за спа и уелнес клъстерни инициативи*, въз основа на което могат да се открият три успешни примера – уелнес клъстер Тирол, Австрия; термален клъстер в областта Панония, Унгария и здравен и уелнес клъстер, Финландия (табл. 1).

Тези формиrowания допринасят за развитието на рекреативните, спа и уелнес услуги в съответните региони чрез своите *специфични компетентности*. Клъстерът в областта Панония има за фокус развитието на термалния сектор и ключови компетентности в рекреацията; медицинския спа и уелнес; широкия спектър терапии с минерална вода, уникалните терапии (напр. уелнес терапия за сетивата и духа); медицински терапии за всяка възраст; здравни и зелени иновативни технологии.

Уелнес клъстер Тирол се фокусира върху съчетанието „рекреация/ уелнес и туризъм“. В унисон с природните дадености на алпийския регион, компетентности на клъстера са: новите уелнес услуги и бизнес модели; здравния туризъм; иновативните технологии за оптимизация на уелнес съоръженията. Важна активност са дейностите по формиране на ценности и нагласи на гражданите за здравословен начин на живот.

Специфика на клъстерната програма на здравен и уелнес клъстер, Финландия е реализацията на инициативи с активното участие на един от четирите регионални

центрове за компетентност: (а) медицински технологии (регион Коурйо); (б) спорт и фитнес (регион Oulu); (в) достъпна среда (столичен регион); (г) здравна грижа – социални и уелнес концепции; рехабилитация (регион Tampere). Приоритетни области за клъстерни инициативи са: Увеличаване на експертизата и иновационния капацитет; развитие на бизнеса; създаване на нов бизнес; интернационализация.

Таблица 1. Спа и уелнес клъстерни инициативи – добри практики [14;11;10]

Клъстерна инициатива	Участващи организации	Тематични области на действие
Уелнес клъстер Тирол, Австрия	115 фирми и агенции от секторите уелнес, туризъм, здравеопазване, бизнес консултиране и развитие, услуги, обучение, строителство, инженеринг, спа и уелнес хотели, изследователска дейност.	<ul style="list-style-type: none"> - нови услуги и качество за алпийския здравен туризъм; - иновации на пазара на здравни, спа и уелнес услуги; нови стойностни вериги; - консултиране при разработването и управлението на проекти; - оптимизация на уелнес съоръжения: повишаване въздействието съоръженията, намаляване на експлоатационните разходи, подобряване на функционалностите;
Термален клъстер в областта Панония, Унгария	над 27 организации – уелнес и здравни курорти, медицински и термални бани, агенции за развитие, образователни институти и представители на местните власти.	<ul style="list-style-type: none"> - насърчаване на кооперирането между фирмите и организациите от сферата на здравния и термален туризъм; - формиране на нова, обща регионална идентичност; - развитие на иновационни действия на организациите от региона чрез привличане на външни експерти и изследване на най-добрите практики; - общи действия в областта на маркетинга и инвестиционните дейности.
Здравен и уелнес клъстер, Финландия	над 600 технологични компании и фирми в сферата на услугите; медицински и технически университети, научни паркове, общности и алианси, университетски и регионални болници и здравни центрове; центрове за компетентност.	<ul style="list-style-type: none"> - подкрепа за организациите в социалната сфера и в областта на здравните грижи за достъп до глобалния пазар; проекти за развитие; - подкрепа за нови, високо технологични фирми в сферата на уелнеса; - подпомагане на изследователската и иновационната дейност; - фокус върху технологиите в здравеопазването, здравните, спа и уелнес услуги чрез клъстерни инициативи, включващи регионалните центрове за компетентност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведеното теоретично и приложно изследване дава основание да направим следните изводи: (1) клъстерните инициативи са плодотворен подход за регионално и местно развитие с фокус върху насърчаване на определени тематични области на интелигентна специализация; (2) в глобален мащаб спа и уелнес индустрията се разраства с бързи темпове и притежава потенциал за устойчив растеж; (3) България се отличава с потенциал за развитие на рекреацията, спа и уелнеса; (4) клъстерният подход е перспективна стратегическа алтернатива при формирането и осъществяването на публични политики за стимулиране на сферата на рекреацията, спа и уел-

неса. Приложението на клъстерни инициативи за насърчаване на спа и уелнес индустрията в страната откроява като *препоръчителен* ангажимента в следните посоки: (1) разработване на метрики и осъществяване на систематично и регулярно измерване на развитието на спа и уелнес индустрията в България; (2) осъществяване на предпроектни проучвания, анализ и подготовка на модел преди стартиране на спа и уелнес клъстерни инициативи; (3) идентифициране и фокусиране върху няколко специфични за даден регион компетентности в областта на рекреацията, спа и уелнеса; (4) проектиране и създаване на центрове за компетентност и включването им при реализация на клъстерни инициативи.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Държавата е на път да сложи ред в СПА услугите. Вестник „Дневник“, http://www.dnevnik.bg/biznes/turizam/2015/05/27/2542048_durjavata_e_na_put_da_sloji_red_v_spa_uslugite/?ref=email_mynews, 30.05.2015
- [2]. Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014 – 2020 г., <http://www.mi.government.bg/bg/themes-c141.html>, 23.08.2015
- [3]. Национална концепция за пространствено развитие 2013 - 2025 (проект), <http://www.mrrb.government.bg/?controller=articles&id=519>, 23.08.2015
- [4]. Официален туристически портал на България. Балнео- спа и уелнес туризъм. <http://bulgariatravel.org/bg/tourtype/60>, 24.06.2015
- [5]. Парчева, М. Проявления предприемателской активности в спа и велнес- индустрии. Сборник научных трудов, Science Centre Москва, 2015, с. 15- 21
- [6]. Проект на наредба за условията и реда за сертифициране на „балнеолечебен (медикъл спа) център“, „спа център“, „уелнес център“ и „таласотерепевтичен център“, Министерство на туризма България, <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/za-obshtestveno-obsuzhdane/proekt-na-naredba-za-usloviyata-i-reda-za-sertificirane-na>, 17.06. 2015
- [7]. Cluster Management Guide – Guidelines for the Development and Management of Cluster Initiatives.CLOE Project, part- financed by the European Union, Interreg III C Programme, 2006, www.clusterforum.org
- [8]. Global Wellness Institute, The Global Wellness Tourism Economy. SRI International, 2013
- [9]. Global Wellness Institute. Global SPA& Wellness Economy Monitor, 2014
- [10]. Health- and wellness cluster Finland, <http://www.hyvinvointiklusteri.fi>, 23.08.2015
- [11]. Pannon Thermal Cluster, <http://www.gyogyturizmus.hu/>, 23.08.2015
- [12]. Porter, M. On competition, Harvard Business School, 1998, Boston
- [13]. Soelvell,O., Lindqvist, G., Ketels, C. The Cluster Initiative Greenbook, Stockholm, 2003
- [14]. Wellness Cluster Tyrol, www.standort-tirol.at, 23.08.2015

За контакти:

х.ас. д-р Магдалена Антонова Парчева, Катедра “Управление и администрация”, Икономически университет- Варна, тел. 0886750062, e-mail: m.parcheva@ue-varna.bg